

Nevelký počet pracovníků katedry vyvinul za uplynulých 15 let i značnou publikační činnost. Vedle desítek statí a článků, z nichž byla celá řada publikována i v bratrských socialistických zemích, vedle více než desítky skript a učebních textů, z nichž některé byly převzaty i jinými vysokými školami, jsou naší veřejnosti známy zejména knižní publikace členů katedry. Jde v historickém sledu o práce:

J. Kohout a kolektiv: *Sociologie a psychologie v hospodářské praxi*. Praha, Svoboda 1964.

J. Kohout: *Sociologie a řízení ekonomiky*, Praha, Svoboda 1967.

J. Kolář: *Sociologie podniku*. Praha, Práce 1968.

J. Kohout — J. Růžička — B. Malaniuk: *Člověk v pracovním prostředí*, Praha, Práce 1971.

J. Růžička: *Personální řízení a psychologie*, Praha, Svoboda 1970.

J. Kučera: *Pracovitost, pracovní morálka a iniciativa*, Praha, Práce 1972.

J. Bauerová — J. Růžička — J. Kolář: *O sociálním plánování*, Praha, Práce 1972.

J. Bauerová: *Zaměstnaná žena a rodina*, Praha, Práce 1974.

J. Kohout: *Sociální analýza a řízení socialistického podniku*, Praha, Práce 1976.

Významné práce sovětských sociologů zprostředkovaly naší odborné veřejnosti ss. J. Bauerová a L. Lišková svými překlady.

Zvláštní kapitolou v patnáctileté historii katedry jsou intenzivní styky se sociology bratrských socialistických zemí. Právě v jubilejním 15. roce života katedry vyjde společná publikace sovětských a československých sociologů a psychologů: G. V. Čerkasov, J. Kohout a kol.: *Sociální aspekty řízení pracovních kolektivů*, která bude publikována zároveň v SSSR i v ČSSR (česky i slovensky). Velmi živé jsou styky se sociology v Bulharsku, NDR a dalších socialistických zemích.

Významná usnesení naší strany o úkolech společenských věd v budoucích letech jsou orientací i pro další práci jubilující katedry ekonomické sociologie a psychologie na Vysoké škole ekonomické v Praze.

Jaroslav Kohout

Teoretické a metodologické otázky modelu sociálního plánu

V současné době rozhodování o další cestě k sociálnímu plánování v ČSSR je nanejvýš aktuální hovořit o modelu sociálního plánu a o jeho teoretických a metodologických otázkách. Dá se říci, že v pravý čas se uskutečnil seminář na téma *Teoretické a metodologické otázky modelu sociálního plánu*, který uspořádala instituce v tomto směru u nás nejpočetnější — Československá sociologická společnost při ČSAV, sekce sociologie práce, průmyslu a podniku. Hostitelsky se této akce ujal ostravská pobočka Československé sociologické společnosti, která zajistila opravdu vhodné podmínky pro seminář v Kulturním domě VŽKG v Ostravě.

Seminář se konal ve dnech 22. a 23. listopadu 1977 za účasti pracovníků ČSAV, vysokých škol, výzkumných ústavů i sociologických pracovišť v podnicích. Jeho cílem byla výměna názorů a zkušeností teoretiků a praktiků v oblasti plánování sociálního rozvoje.

Po zahájení předsedou ostravské pobočky J. Špaňhelem vystoupil s obšírným referátem F. Kutta na téma *Výzkum plánování sociálního rozvoje v ČSSR*. Zdůraznil, že řízení sociálních procesů vyžaduje změnu institucionální základny celého systému řízení. Jde o řízení jednotného celohospodářského plánování technického, ekonomického a nadstavbového rozvoje otevřeného, neustále se inovujícího systému, o přechod od převážně extenzivního růstu k růstu intenzivnímu. Řešení základních problémů, jako je nutnost revoluční přeměny energetické základny vzhledem k vyčerpanosti dosavadní, nutnost přejít od prosté exploatace k tvorbě životního prostředí a problém efektivnosti práce vzhledem k novým zdrojům jejího růstu vyžadují podstatné strukturní změny ve vzdělání a přechod od úzké k široké specializaci. Nelze rozvíjet novou techniku bez nového člověka. Řízení se ve své podstatě stává řízením inovací, což znamená, že je třeba vyvolávat iniciativu k novátorství, zvyšovat požadavky na kvalitu řídicích kádrů. Přitom inovační cyklus velkých vědeckých objevů zdaleka přesahuje cyklus pětiletého plánování a vyžaduje nový delší cyklus 20–30 let. Systém pětiletých plánů je třeba prodloužit o systém vědecké prognostiky. F. Kutta označil sociální plánování jako pojem cílový, jako společenské plánování non plus ultra, jako vyvrcholení racionalizačních snah celého společenského rozvoje. Přitom podotkl, že zatímco ekonomické jevy lze kvantifikovat pomocí hodnotových ukazatelů, sociální sféra je postizitelná jen pomocí ukazatelů daleko složitějších. V tomto směru je významné mezinárodní symposium v Bulharsku v r. 1978 na téma *Systém sociálních ukazatelů jako základ sociálního plánování a prognózování* a další připravovaná

sympozia v NDR: *Vazba mezi makrosférou a mikrosférou* a v Polsku: *Teoretické a metodologické problémy prognózování sociálních procesů*. F. Kutta dále zdůraznil nutnost plynulého toku informací v oblasti plánování a prognózování. Jako celospolečensky nutné uvedl změny v plánovací metodice založené na cílové programových principech, uplatňovaných ve směru shora komplexním výzkumem plánování a rozvojem metodologie a ve směru zdola postupným etapovým zaváděním sociálního plánování – od forem podnikových k formám plánování měst a oblastí.

Prof. A. Hodek přednesl pak referát na téma *Dva modely sociálního plánu*. Rozebral rozdílný přístup k péči o člověka v socialistických a kapitalistických státech i podstatu tohoto rozdílného přístupu. Zatímco v kapitalistické společnosti je tzv. péče o člověka (sociální partnerství, metody „Human Relations“ apod.) jen novou variantou buržoazního systému vykořisťování práce a celospolečenské sociální plánování je nemyslitelné, v socialistické společnosti je objektivní nutností vybudovat co nejdokonalejší systém péče o pracovníky a uplatňovat sociální plánování v co největší míře. Závažnost tohoto požadavku spočívá i v nutnosti boje proti náladám konzumní společnosti i v nutnosti vytvářet socialistické modely jako vzory pro pracující na Západě. Prof. Hodek v souvislosti s problémy sociálního plánování vyzvedl též nutnost propracovat skutečnou marxistickou teorii práce i model humanizace práce za socialismu.

S dalším referátem vystoupil J. Kolář na téma *K metodologii sociální analýzy pracovních kolektivů*. Charakterizoval sociální analýzu jako komplexní interdisciplinární přístup ke zkoumání sociální struktury, sociálních procesů a sociálních vztahů. Vycházel dále z konkrétních zkušeností se sociální analýzou pracovních kolektivů. Pokud jde o cíle sociálního plánování, zdůraznil nutnost těsného spojení sociologie s filozofií. Upozornil na nevyřešenost otázky banky dat a na nutnost vychovávat specialisty pro sociální analýzy.

Následoval referát J. Špaňhela na téma *Zkušenosti s plánováním sociálního rozvoje v ostravsko-karvinských dolech*. J. Špaňhel analyzoval tematické okruhy, na něž se týmy pro řešení struktury sociálního plánu zaměřily. V OKD jde o experiment, který bude v roce 1979 vyhodnocen. Zároveň se počítá v tomto roce s prohloubením sociální analýzy v dalších vybraných okruzích. J. Špaňhel konstatoval, že komplexní programy péče o pracovníky jsou většinou popisné a nejsou v nich přesně definovány cíle ani formy jejich realizace. To je však dáno nedostatkem sociálních analýz a připravených pracovníků pro efektivní sociální plánování.

O konkrétních výzkumech informoval J. Lošťák ve svém referátu *Některé aspekty problematiky výběru, rozmístování a vzdělávání pracovníků pro moderní technologii panelového dobývání v Severočeském hnědohleném revíru*. Výzkumy prováděl Výzkumný ústav pro hnědé uhlí v Mostě, a to od r. 1976, přičemž doposud bylo vypracováno 5 dílčích výzkumných zpráv.

S diskusním příspěvkem *Řízení problematiky sociálního rozvoje z úrovně ministerstva* vystoupil V. Chlumský. Zdůraznil dvojí základní funkci ministerstva: funkci zastupovací a funkci komplexního řízení a vyslovil požadavek, aby se z úrovně ministerstva experimentovalo s programy sociálního rozvoje.

M. Tomšík zaměřil svůj referát na téma *Struktura opatření v komplexních programech péče o pracující*. Uvedl, že opatření tvoří nejdůležitější část komplexního programu, přičemž jejich rozbor ukazuje jednak množství prostředků, jimiž podniky pro realizaci opatření KPPP disponují, jednak míru perspektivních úkolů, které si kladou, a konečně míru, v níž jsou jednotlivé řídicí orgány a pracovní kolektivy zapojovány do procesu realizace KPPP. Uvedl dále výsledky empirického rozboru provedeného u 16 komplexních programů péče o pracovníky zpracovaných v podnicích různých oborů a odvětví.

Metodika tvorby orientačních normativů materiálně technické vybavenosti pro sociální činnost podniku bylo téma referátu, který přednesl I. Tomeš. Shrnl v něm výsledky výzkumu normativů materiálně technické vybavenosti, který po dobu jednoho a půl roku prováděl *Technicko-ekonomický výzkumný ústav hutního průmyslu*. Konstatoval, že převažují tak zvaná tvrdá data, ale nedostává se tzv. měkkých dat, přičemž informace jsou spíše statické povahy, a mohou proto sloužit pro dynamické modely. Zmínil se též o nejednotnosti sociálních indikátorů. Zdůraznil, že normativy materiálně technické vybavenosti pro sociální činnost nemohou platit stejně pro všechna odvětví. Za rozhodující označil normativy definující ekonomické charakteristiky jednotlivých prvků péče o pracující.

Na téma *Význam sociální informace pro sociální plánování* zaměřila svou pozornost L. Lišková. Zdůraznila především, že zatímco v kapitalistické společnosti má informace hodnotu zboží, které může být jednak bezprostředním předmětem koupě a prodeje, jednak nepřímým prostředkem k dosažení zisku, v socialistické společnosti

hodnota informace (a sociální informace zvláště) spočívá v její pomoci při upevňování socialistických vztahů. Sociální informaci označila za vyšší, složitější a rozmanitější typ informace, než jsou informace technické a ekonomické. Rozlišila dále informace o současnosti a informace o budoucnosti, které se objevují v prognózách jako prognostické informace a v plánech ve formě sociálních ukazatelů. Vzhledem k významu sociální informace pro sociální řízení zdůraznila nutnost jednak jejího třídního charakteru, jednak její komplexnosti. Upozornila též na skutečnost, že při strojním zpracování informací zůstává plná odpovědnost stále na člověku, neboť stroj není schopen myslet neformálně o faktorech, které jsou důležité pro sociální plánování.

Referát na téma *Vytváření informačního systému pro potřeby řízení kádrových a personálních činností v podniku* přednesl M. Smutek. Zdůraznil, že informace na úseku kádrové a personální práce nelze pojímat jako samostatnou informační sféru a že je třeba informací využívat koordinovaně. Při plánování se kádrová a personální práce neobejde bez informací jiných útvarů.

Na téma *K některým momentům možné spolupráce sociologického pracoviště filosofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně na problematice sociálního plánování v praxi* hovořil M. Hájek. Za významný moment spolupráce označil přípravu pro sociální plánování. Stejně tak závažná je publikační odborná činnost sociologů a pracovní kontakt učitelů s praxí sociálního plánování, včetně sociologických výzkumů. V závěru svého vystoupení M. Hájek vyslovil názor, že sociální plánování, jestliže má být úspěšné, musí zahrnout i problematiku vysokých škol.

Tématu *Územní hledisko v plánování sociálního rozvoje* se ve svém referátu věnoval M. Illner. Hovořil o prvních zkušenostech s územní formou sociálního plánování u nás – v okresech Tachov a Trutnov. Zdůraznil, že plánování územního rozvoje nemůže být sumarizací plánování podniků. Klíčovou otázkou zůstává vazba sociálního plánu území na rozvojové záměry ekonomiky, přičemž jde o formování určitého hospodářského programu, to znamená o sociálně ekonomický plán. Potvrzuje se, že soustava řízení je propojený systém – uvedení kterékoli části do pohybu uvádí do pohybu další části.

V rámci diskuse vystoupil s obsáhlým příspěvkem V. Ulman na téma *oblastního plánování*. Jako pracovník Výzkumného ústavu rozvoje oblastí a měst konstatoval některé zjištěné skutečnosti na úseku pracovních sil a jejich rozmísťování a některé zásady vazeb oblastního plánu. Uvedl, že komplexní plány ekonomického rozvoje oblastí mají být vyjádřením syntézy plánu ekonomického a sociálního rozvoje, ale i urbanistické koncepce. Okresy a města je třeba považovat za základní územní celky, v nichž lze komplexně posuzovat působ života apod.

K problematice sociálních informací a jejich nedostatků stručně pohovořil E. Mležíva.

Na závěr diskuse vystoupil F. Kutta. Vyslovil názor, že sociální plánování je stimulací ke zdokonalování celého systému řízení, přičemž rozvoj sociálního plánování je nemyslitelný bez určité modifikace ekonomických opatření. Je však třeba, aby se jednání o sociálním plánování účastnily plánovací orgány, především pracovníci Státní plánovací komise. Na ministerstvu práce a sociálních věcí by měla být vytvořena komise pro sociální plánování, v níž by byli zástupci výzkumné i rozhodovací sféry, včetně plánovací sféry.

Seminář uzavřel J. Kolář. Vyzdvihl jeho pracovní ráz, který potvrdil možnost vytvoření systému řízení sociálních procesů. Poukázal na nutnost interdisciplinárního přístupu v této oblasti, zejména na nutnost spolupráce s filosofií, vědeckým komunismem a národohospodářským plánováním. Psychologie se již úspěšně podílí na výzkumu oblasti chování a vědomí lidí. Je velmi naléhavě řešit vztah mezi ekonomickým a sociálním plánováním a zahrnout do sociálního plánování i kádrovou a personální práci. Zpracování normativů materiálně technické vybavenosti pro sociální činnosti podniků je přínosem. Slabinou rozvoje sociálního plánování je doposud kádrové zabezpečení. K významným problémům sociálního plánování patří zajištění jeho informační soustavy.

Libuše Lišková

Československá sociologická společnost – ustavení sekce pro výzkum utváření socialistického způsobu života

Od počátku sedmdesátých let se pozornost společenskovední fronty – v souladu se stále naléhavěji formulovanou společenskou objednávkou – obrací ke zkoumání komplexní problematiky utváření socialistického způsobu života a rozvoje osobnosti v socialistické společnosti. Výzkum způsobu života, jehož aktuálnost vyplývá